

HARF İNKİLÂBÎ'NİN UYGULANMASI VE BİRTAKIM ETKİLERİ

Sezer MARALLİ*

Özet

Türkler tarih boyunca geniş coğrafyalara yayılmaları sebebiyle pek çok alfabe kullanmışlardır. Bu alfabeler genel olarak Kök-Türk, Soğd, Çin, Tibet, Süryani, Mani, Brahmi, Passepa, Yunan, Ermeni, Kiril, Peçenek, Kuman alfabeleridir. İslamiyet'in kabulünün ardından ise Arap alfabesinin yaygınlaştığı görülmektedir. Osmanlı Devleti de Arap alfabesini benimsemiş ve kullanmıştır. Arap alfabesinin Türkçenin yazımına uygun olmaması sebebiyle birtakım güçlükler ortaya çıkmıştır. Bu durum ilerleyen süreçte Osmanlı aydınları arasında alfabenin ıslahı veya farklı bir alfabeğe geçilmesi tartışmalarını başlatmıştır.

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde alfabenin ıslahı veya değiştirilmesi eksenli uzun tartışmalar yaşanmıştır. Muhtelif zamanlarda birtakım denemeler de yapılmıştır. Ancak hiçbir deneme kesin sonuca ulaşma noktasında başarılı olamamıştır. Enver Paşa tarafından benimsenen harflerin ayrık yazılması ilkesi ise orduda denenmişse de 1. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri arasında geniş bir kabul görememiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla da alfabe tartışmaları kaldığı yerden devam etmiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa tartışmalara bir nokta koyarak Latin esaslı yeni Türk alfabesini ilan etmiştir. Böylece tüm yurt genelinde yeni harflerin öğrenilmesi için bir seferberlik başlamıştır. Kamu kuruluşları, öğretmenler, milletvekilleri, özel kuruluşların katkılarıyla beraber çok daha hızlı geri dönüşlerin alındığı görülmektedir. Buna rağmen İnkılâptan belli ölçüde zarar görenler kuruluşlar da olmuştur. Bu noktada gazeteler, dergiler, matbaalar, kitapçıların belli oranda sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Bu çalışmamızda Harf İnkılâbı ve bu sürecin birtakım yansımalarını inceleyeceğiz.

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, T.C. Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi, sezer_mrlli@hotmail.com.

Anahtar Kelimeler: Harf İnkılâbı, Yeni Alfabe, Arap Alfabeti, Gazete, Kitapçı.

IMPLEMENTATION OF THE LETTER REVOLUTION AND SOME EFFECTS

Abstract

The Turks have used many alphabets throughout history as they spread across vast geographies. These alphabets are Kok-Turk, Sogd, Chinese, Tibet, Syriac, Mani, Brahmi, Paspapa, Greek, Armenian, Cyrillic, Pechenek, Kaman. With the adoption of Islam, it is seen that the Arabic alphabet has become widespread. The Ottoman Empire adopted and used the Arabic alphabet. However, because the Arabic alphabet is not suitable for the writing of Turkish, some difficulties have emerged. This situation started the discussions between the Ottoman intellectuals about the reform of the alphabet or the transition to a different alphabet.

During the periods of Tanzimat and constitutional monarchy, there were long debates about the Reformation or alteration of the alphabet. Several trials have been carried out at various times. But, no trial has been successful at reaching a final conclusion. The principle of separate writing of letters adopted by Enver Pasha was also tried in the army. It has not been widely accepted among the destructive effects of World War I. With the collapse of the Ottoman Empire and the establishment of the Turkish Republic, the discussions of Alphabet continued from where it remained. However, Mustafa Kemal Pasha put a point in the debate and declared the new Latin-based Turkish alphabet. Thus, a mobilization has started to learn new letters all over the country.

With the contributions of public institutions, teachers, parliamentarians and private organizations, it is seen that much faster returns have been taken. In spite of this, there were also organizations who suffered a certain degree of damage from the revolution. At this point, newspapers, magazines, printers, bookstores are experiencing difficulties at a certain rate. In this study we will examine the letter revolution and some reflections of this process.

Key Words: Alphabet Revolution, New Alphabet, Arabic Alphabet, Newspaper, Bookstore.

Giriş

Türklerin Tarih Boyunca Kullandığı Alfabeler

Türklerin tarihsel geçmişinin önemli bir safhasını göçebe hayat tarzı oluşturmaktadır. Öyle ki bu şekilde pek çok kavimle ilişki kurmuşlardır. Ayrıca savaşçı bir topluluk olmaları münasebetiyle yaptıkları akınlar da bir başka ilişki yolunu oluşturmaktadır. Pek çok bölgeye yayılmış olmaları ve çeşitli dinleri kabul etmeleri ise kültürlerine doğrudan etki etmiştir. Yaşanan süreçte tüm bu ilişkiler bir şekilde dillerine de sirayet etmiştir. Bu durumun tabii sonucu olarak da çeşitli yazı sistemleri kullanmışlardır. Bugünkü ulaşılan bilgiler göz önüne alındığında ilk olarak Türklerin kendi oluşturdukları Kök-Türk alfabesini kullandıkları görülmektedir.¹ Kök-Türk alfabesi Türkistan'da 10.yüzyıla kadar kullanılmıştır. Sonrasında bir müddet daha Hazar Türkleri arasında kullanımda kalmaya devam etmiştir. Uygurlar da Soğd, Mani ve Brahmi alfabelerinden yola çıkarak yeni bir alfabe yaratmışlardır.² Bu alfabenin hemen hemen 15.yüzyıla kadar yaşadığı düşünülmektedir.

Türkler belli dönemler kısa aralıklarla Soğd, Çin, Tibet, Süryani, Mani, Brahmi, Palsepa, Yunan, Ermeni, Kiril, Peçenek, Kuman alfabelerini de kullanmışlardır.³ Ancak çoğunlukla Türklerin 10.yüzyıl itibariyle İslamiyet'i kabul etmeye başlamaları alfabelerine önemli ölçüde etki etmiştir. Karahanlı Devleti'nin İslamiyet'i benimseyerek Arap harflerini kullanması ise bir dönüm noktası niteliğindedir. Fakat Arap alfabesinin Türkçenin yazımında eksik kalması sebebiyle alfabeğe bazı harfler eklenilerek 29 olan harf sayısı 34'e çıkarılmıştır. Arap alfabesinin kullanımındaki en büyük sorun ise ünlü harflerin eksik olması ve bu yüzden de okumanın zorlaşıyor olmasıdır. Arap alfabesinde 3 ünlü bulunuyorken, Türkçede 8 ünlü bulunmaktadır. Aradaki fark önemli bir eksiklik olarak yüzyıllar boyunca etkisini korumaya devam etmiştir. Çağatay Hanlığı ise Arap

¹ Agop Dilaçar, "Türk yazısının geçirdiği evreler", *B.T.T.D.* (1985), s.211.

² Neriman Tongul, "Türk Harf İnkılâbı", *A.Ü. Atatürk Yolu Dergisi* (Kasım 2004), No: 33-34, s.104.

³ Ayça Yenişan, "Tarih Boyutu İçinde Alfabe Sorunu ve Türk Devrimi (1839-1929)", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2005, s.7.

alfabesinin bu eksikliğini Osmanlılardan farklı olarak, kelimeleri yazarken daha fazla ünlü kullanarak aşmaya çalışmıştır.⁴

Cumhuriyet Öncesi Alfabenin Islahı Üzerine Tartışmalar

18.yüzyılın ilk yarısında matbaanın kurulmuş olması alfabe konusunu farklı bir yere taşımıştır. Bu durum çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Tanzimat aydınları ise yaşanan durumu ciddi bir şekilde ele almış ve çareler düşünmeye başlamışlardır.⁵ Nitekim A. Cevdet Paşa mevcut harfler ile Türkçe bazı seslerin tam manasıyla gösterilememesinden dolayı farklı bir yazım yolunun gereğine dikkat çekmiştir.⁶ 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren alfabe sorun gittikçe daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Çünkü edebiyat ve basın çevrelerinde yaşanan zorluklar üzerine tartışmalar ciddi boyutlara ulaşmıştı.⁷ Yeni aydın kuşağı matbaayı aktif olarak kullanarak gazete ve dergiler çıkarmışlardır. Bu dergi çevrelerinde de alfabe tartışmaları farklı çevrelerce sürdürülmeye devam edilmiştir. Ayrıca Tercüme Odalarında görev alanların Avrupa dillerini öğrenmeleri ağıdalı Osmanlıcanın zayıflamasına yol açmıştı. Bu sebeple pek çok aydın dilin sadeleştirilmesini savunmaya başlamıştır. Dilin sadeleştirilip halkın anlayabileceği seviyeye gelmesini savunan kişiler arasında önemli yer tutan isimlerden biri de İbrahim Şinasi idi. Şinasi bu düşüncesini bizzat yöneticiliğini yaptığı Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr gazetelerinde de uygulamıştı. Bu bağlamda Şinasi, gazeteyi sıradan insanın rahatlıkla okuyup anlayabileceği anlatı tarzını oluşturacak bir girişim olarak yorumlamıştır.⁸

Tanzimat döneminde alfabe tartışmaları genel itibari ile iki noktada yoğunlaşmıştı. Bunlar Arap Harflerinin ıslah edilmesi ya da farklı bir alfabeğe geçilmesi idi. Ayrıca alfabeğe dokunulmamasını savunan bir kesim de varlığını sürdürmekteydi. Alfabe tartışmalarında öncü adımları atan ise Münif Efendi'dir. Münif Efendi kurucusu olduğu Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye dönemin ileri gelenlerinin çabaları

⁴ Dilaçar, a.g.m., s.214.

⁵ Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, T.D.K., Ankara, 2009, s.16.

⁶ Ali Gökdül, "Harf Devrimi'nin Bürokrasiye Yansımaları", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2010, s.5.

⁷ Muhammed Sarı, Hatice Gedik, "Türkiye'de Harf Devrimi Öncesinde Basına Yansıyan Görüşler" *Turkish Studies* (2014), C.9, No:7, s.486.

⁸ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Y.K.Y., İstanbul, 2017, s.261.

ile oluşturulan ilk cemiyettir.⁹ Münif Efendi bu cemiyette yaptığı bir konuşma sırasında Arap harflerinin düzenlenmesi Türkçeye daha uygun hale getirilmesine dikkat çekmişti. Daha sonra cemiyette yaptığı konuşmayı destekler bir makale de kaleme almıştır. Münif Efendi makalesinde Avrupa’da Osmanlı Devleti’nde olduğu gibi alfabe zorlukları olmadığına dikkat çekerek, halkın çok küçük yaşlarda rahatça okuma yazma öğrendiğini vurgulamaktaydı.¹⁰ Münif Efendi’nin cemiyette yapmış olduğu konuşmadan 1 sene sonra Ahunzade Feth Ali cemiyete bir proje sunmuştur. Projeye göre; mevcut alfabenin zorluğu ortaya konuluyor ve kullanılması için dini bir zorunluluk da olmadığı belirtiliyordu. Bu sebeple Ahunzade yeni bir sisteme geçilmesini önermiştir.¹¹ Ancak cemiyet alfabenin uzun yıllardır kullanıldığını değiştirilmesinin çok zor olduğunu belirterek projeyi reddetmiştir. Daha sonra Ali, ıslah yerine Latin harfleri üzerine çalışmalar yapmış, ancak bu da kabul görmemiştir.

Terakki gazetesi mevcut harflerin basım ve telgraf iletişimi açısından zorluklar çıkardığını söyleyerek yeniliğin şart olduğuna dikkat çekerken, Ruzname-i Ceride-i Havadis bunun aksini savunuyordu.¹² Melkum Han¹³ ve Namık Kemal de tartışmalara katılarak görüş bildirmişlerdi. Hürriyet gazetesinde yaşanan tartışmalarda Melkum Han, Osmanlı mülkünde eğitimin çok geri olmasını Arap harflerinin zorluğuna bağlarken, Namık Kemal ise bu sözlere katılmamıştı. Namık Kemal’e göre mevcut alfabeği değiştirmek mantıklı değildi. Çünkü İngiltere ve Amerika gibi gelişmiş devletlerin alfabelerinin zor olmasına rağmen eğitimleri gayet iyi seviyelerdeydi. Osmanlı’da ise eğitimin düşük olmasının sebebinin bilgi eksikliği olarak yorumlamış ve ıslahın yapılabileceğini belirtmişti.¹⁴

İkinci meşrutiyet dönemiyle birlikte harf tartışmaları daha ileri bir seviyeye taşınmıştır. Ancak hala ıslah görüşlerini savunanlar çoğunlukta idi. Maarif Nazırı Şükrü Bey aracılığıyla harflerin ıslahı için resmi bir adım dahi atılmıştı. Şükrü Bey, Islahat-ı

⁹ Emine Gümüşsoy, “Tanzimat’tan Sonra Halk Eğitimi İçin Kurulan İki Cemiyet: Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye ve Cemiyet-i Tedrisiye- i İslamiye”, *ESOGÜ Sosyal Bilimler Dergisi* (2006), C: 8, No:2, s.176.

¹⁰ Ülkütaşır, a.g.e., s.17. Makale Mecmua-i Fünûn’un 1868’deki 14. Sayısında yayımlanmıştır.

¹¹ Tongul, a.g.m., s.105.

¹² Abdullah Katırcı, “Harf Devrimine Yönelik Çalışmalar, Devrimin Gerçekleşmesi ve Uygulanışı”, *Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2004, s.8

¹³ Melkum Han dönemin İran elçisidir.

¹⁴ Tongul, a.g.m., s.106.

İlmiye Encümeni'ni kurdurarak ıslah çalışmalarını yakından takip etmiştir.¹⁵ Harflerin ıslahı meselesini savunanların başında İsmail Hakkı, Hüseyin Cahit, Celal Sahir Beyler vardır.¹⁶ Ancak önemli adımlar atılsa da istenilen başarı elde edilememiştir. Bu sebeple Darü'l-Fünûn'da bir toplantı tertip edilir. Toplantıya devrin ileri gelen aydınları katılır. Toplantıda gelişen fikir birliği üzerine İslah-ı Huruf Cemiyeti'nin kurulması kararlaştırılır.¹⁷ Cemiyetin fikirleri ise Yeni Yazı gazetesi ile okuyucuya ulaştırılacaktı. Cemiyet harflerin ayrıık yazılması ilkesini benimsiyordu. Bu şekilde daha okunaklı olabileceği fikri ile hareket ediyorlardı. Namık Ekrem Yeni Yazı gazetesinde “*Biz bu (yeni yazıyı) meydana koyunca, birçok halkımızdan, her çeşit vatandaşlarımızdan rağbet, iltifât gördük ve görüyoruz. Bundan anlıyoruz ki ahâlimiz ekseriyetle şimdiki yazımızdan memnun değil. Hele âvam kardaşlarımız hiç hoşlanmıyor. Okumak, dünyayı anlamak, adam olmak kim istemez!*” diyerek yapılan işin iyi tepki aldığını belirtmiştir.¹⁸ Şefkati ise “*Hiç şübhe yokdur ki bir inkılâb fikri vücuda getirildikçe şekle aid inkılâblardan beklenen netâyic hissine ve terakkiyât-ı maddiye husul pezir olamaz. İnkılâb fikrinin anahtarı ise bilâ tereddüt denebilir ki hurufumuzun ıslâhı mes'elesidir.*” diyerek ıslahın gerekliliğine dikkat çekmiştir.¹⁹

İsmail Hakkı gazetede kaleme aldığı “İnsafa Davet” yazısında taşradaki halkın cahil kalmasının sebebinin eğitim olmadığına dikkat çekerek çocukların mekteplerde eğitim almalarına rağmen yazının zorluğundan dolayı öğrenemediklerine vurgular.²⁰ İsmail Hakkı sözlerine “*Bu öğrenmemenin sebebi nedir? Hamakat ve belahat mı? Asla şüpheye mahal olmamak üzere elifbamızdaki huruf-ı savtiyenin noksanlığı ve imlâ meselesidir*” diye devam eder.²¹ Örnek olarak da Rum, Ermeni ve diğer vatandaşların çalışmadıkları halde kolayca okuma yazma öğrendiğini ekler. Cemiyetin fikirleri Enver Paşa tarafından da kabul görmüş ve orduda kullanılmasına çalışılmıştır. Buna “Ordu Elifbası”, “Hatt-ı Cedit”, “Enver Paşa Yazısı” da denmiştir.²² Yeni Yazı gazetesinde ise

¹⁵ Ülkütaşır, a.g.e., s.22.

¹⁶ Yusuf Akçay, “Osmanlı Dönemi Alfabe Tartışmaları Bağlamında Dr. İsmail Hakkı Bey ve İslah-ı Huruf Cemiyeti”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi* (Nisan 2007), s.2.

¹⁷ Akçay, a.g.m., s.5.

¹⁸ Namık Ekrem, “Arz-ı Teşekkür”, *Yeni Yazı*, 14 Cemâziye'l-evvel 1332, s.1.

¹⁹ Şefkati, “Yeni Yazıyı Kabul Edenler”, *Yeni Yazı*, Cemâziye'l-evvel 1332, s.2.

²⁰ İsmail Hakkı, “İnsafa Davet”, *Yeni Yazı*, 12 Cemâziye'l-âhir 1332, s.2.

²¹ İsmail Hakkı, “İnsafa Davet”, *Yeni Yazı*, 12 Cemâziye'l-âhir 1332, s.2.

²² Ülkütaşır, a.g.e., s.26.

“Memleketimizde munfasılayı ilk defa olarak kabul ve tatbik buyuran Harbiye Nazırı muhterem Enver Paşa Hazretleri milleti kurtaracak” sözleriyle yer verilmiştir.²³ Ancak 1. Dünya Savaşı esnasında kullanılan Enver Paşa yazısı komutanların bir kısmı tarafından benimsenmemiş, ikilik çıkardığı ve işleyişi aksattığı için kullanımdan kalkmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Alfabe Tartışmaları

İstiklal Harbi kazanıldıktan sonra ülkenin kendini toparlayabilmesi için belirli adımlar atılmaya başlanmıştır. Uzun yıllar süren savaş ve yoksulluk yüzünden de büyük bir zarar ortaya çıkmıştır. Ancak Mustafa Kemal Paşa maddi olarak bir kalkınmanın zorunluluğunu görüp inandığı kadar, kültür açısından da ciddi adımlar atılması gerektiği düşüncesindedir. Bu sebeple yakınındakilerle sık sık kültür ve Batılılaşma üzerine konuşmalar yapmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa’ya zaman zaman Latin harflerine neden geçmiyoruz gibi soruların da sorulduğu bilinmektedir.²⁴ Ancak Paşa’nın ihtiyatlı ve zamanlı adımlar atmayı sevmesi sebebiyle beklemeyi uygun gördüğü anlaşılmaktadır.

Ülkenin savaş sonrası planlı olarak ilerleyebilmesi için atılan adımlardan biri de İzmir’de Kazım Karabekir Paşa başkanlığında bir iktisat kongresinin toplanmasıdır. Kongrede işçi katılımcılardan Ali Nazmi Bey Latin harflerine geçiş konusunda bir öneride bulunmuştur. Ancak başkan sıfatıyla Kazım Paşa konunun görüşülmesini istememiş ve Latin harflerinin İslam birliğine zarar vereceğini söylemiştir.²⁵ Daha sonra Kazım Paşa Hakimiyyet-i Milliye gazetesine bu konuyu eleştiren bir demeç vermiştir. Kazım Paşa hata olarak gördüğü bu meselenin daha önceleri Avrupa’da ortaya çıkmış olduğunu belirterek, oralarda bu fikri ortaya atanların dahi sonradan çok pişman olduklarına dikkat çekmiştir.²⁶ Kazım Paşa’nın söylemlerinden sonra ondan cesaret alanlar ortaya çıkarak aynı doğrultuda fikirler yaymaya başlamışlardır. Konuyu yakından takip eden Kılıçzade Hakkı Bey ise başta Kazım Paşa olmak üzere bu doğrultuda fikir beyan edenleri yermek için birtakım yazılar yazmaya başlamıştır. Kılıçzade Hakkı İctihad’te çıkan “İzmir İktisat Kongresi’nde harfler mes’elesi” adlı yazısında “*Bu harfler;*

²³ *Yeni Yazı*, 14 Cemâziye’l-evvel 1332, s.1.

²⁴ Hanifi Kurt, “Harf Değişikliği ve Basının Yeni Harflere Geçerken Takındığı Tutum”, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (2013), No:19, s.110.

²⁵ Mehmet Özdoğan, “Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2014, s.246.

²⁶ Kazım Karabekir, “Latin Harfini Kabul Edemeyiz”, *Hakimiyyet-i Milliye*, 5 Mart 1923, s.2.

zerafetleri, hendesilerinin uygunluğu ufki ve umumide olarak kolaylıkla ve zevkle bir surette yazılabilmeleri ve nihayet birçok akvam tarafından kabul edilmiş olmaları meziyet-i itibarlarıyla mutlaka Latin harfleri olacaktı.” demiştir.²⁷ Ve yine aynı gazetede Kazım Paşa’yı iyi eğitim almış olmasına rağmen bu konuları anlayamamakla itham etmiştir.²⁸

Latin harfleri meselesine dair görüş bildirenlerden bir diğeri de Şükrü Beydir. Şükrü Bey mecliste başka bir konu görüşülürken yaptığı konuşmasında, mevcut alfabenin Türkçenin yazımına uygun olmadığını belirtir.²⁹ Ancak pek de olumlu tepkilerle karşılaşmayınca konuyu uzatmaz. Basında ise tartışmalar sürmeye devam eder. Daha sonra 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat kanununun çıkması, bütün okulların Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanması ve takip eden süreçte birtakım İnkılâpların uygulanmaya geçilmesiyle alfabe tartışmaları geri plana itilir. Ülke büyük bir dönüşüm sürecine girmiştir. Fakat bu sırada tartışmalar tamamen ortadan kalkmış da değildir. Her iki görüşten de pek çok fikir ortaya atılmaya devam etmiştir. Cenab Şahabettin, Servet-i Fünun’da alfabenin değiştirilmesini savunurken, Ayaz İshaki de Bakü’deki kongreyi işaret ederek, orada Latin alfabesinin kabul edilmesi halinde Türkiye’de ilerleme olmasının önünün açılacağını söylemiştir.³⁰

1926 yılı itibariyle alfabe tartışmalarının yeniden ciddi boyutlara ulaşmaya başladığını görüyoruz. Latin esaslı bir alfabenin kabul edilmesini isteyenler genel olarak; mevcut yazının zor öğrenilmesi, imlanın zorluk yaratması gibi görüşleri yayıyorlardı. Alfabenin değiştirilmesinin uygun olmayacağını söyleyenler ise; yüzyıllardır aynı alfabenin kullanıldığını, kültürün zarar göreceğini, öğrenmenin söylenildiği kadar zor olmadığını, ayrıca Batı dillerinin imlasının daha zor olduğuna dikkat çekiyorlardı. Türkiye’de süreç tartışmalı ilerlerken Azerbaycan’da ise 1. Türkoloji Kongresi Bakü’de toplanmıştı. Kongre’de pek çok önemli tartışmalar yaşanmış olmasına rağmen en dikkat çekici nokta Latin esaslı alfabenin kabul edilmesidir.³¹ Kongrenin kararı Ayaz İshaki’nin de beklediği gibi Türkiye’de büyük yankı uyandırmıştır. Maarif Vekâleti hakkındaki

²⁷ “İzmir İktisat Kongresinde Harfler Meselesi” *İçtihad*, 1 Temmuz 1923, s.5.

²⁸ Ülkütaşır, a.g.e., s.44.

²⁹ Özdoğan, a.g.m., s.246.

³⁰ Tongul, a.g.m., s.114.

³¹ Sarı, Gedik, a.g.m., s.503.

konuların mecliste görüşüldüğü sırada Mustafa Necati Bey son zamanlardaki tartışmaları da dikkate alarak, dil üzerine düzenlemeler için bir heyet kurulmasını önermiştir.

Türkiye’de esas ses getiren ise Akşam gazetesinde Latin harflerinin kabul edilip edilmemesi üzerine yapılan ankettir. Ankete pek çok ünlü isim katılmıştır. Bunlar arasında dikkat çeken bazı isimler: Halit Ziya (Uşaklıgil), Necip Asım (Yazıksız), Veled Çelebi (İzbudak), Ali Canip (Yöntem) gibi kişilerdir.³² Adı geçen kişiler mevcut yazının kullanımda kalmasının en uygun yol olduğuna dikkat çekmişlerdir. Ayrıca Zeki Velidi Togan ve Fuad Köprülü de Latin harflerine geçişi desteklememişlerdir. Refet Avni, Abdullah Cevdet, Mustafa Hamit gibi kişiler ise Latin harflerinin hararetle savunucuları olmuşlardır.³³ Ancak Hüseyin Cahit, Celal Nuri ve Kılıçzade Hakkı gibi önemli isimlerin ankete katılmaması dikkat çekicidir. 1927 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Hasan Bey bir konuşma yaparak, Latin esaslı bir alfabenin kabul edilmesinin gereğini vurgularken, Başbakan İsmet (İnönü) de böyle bir İnkılâbın düşünüldüğünün sinyallerini vermiştir.³⁴ Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) da bu yönde bir açıklama yapmıştır. Resmi makamlardan gelen böylesine açıklamalar basının tamamen meseleye odaklanmasına sebebiyet vermiştir. Halk da gazeteler vasıtasıyla süreç, yakından takip etmektedir. Ayrıca tüm bunlar olurken uluslararası rakamlar da hükümet tarafından kabul edilmiştir.

Harf İnkılâbı’nın Uygulanması

Harf İnkılâbını geciktiren etmenler arasında belki de en önemlisi İzmir Suikastı davasıdır. Bu dava neticesinde süren tartışmalar ve gergin ortam ihtimal ki İnkılâbın bir müddet daha gecikmesine neden olmuştur. Ancak Mustafa Kemal Paşa’nın uzun zamandır Harf İnkılâbı üzerine düşündüğü de bilinmektedir. Paşa, sadece uygun şartların oluşmasını beklemektedir. Nitekim 1928 yılına gelindiğinde uygun şartlar oluşmuş olacak ki uygulamaya geçilmesi kararlaştırılmıştır. Harf İnkılâbına dair ilk resmi adım Bakanlar Kurulu tarafından atılmıştır. Kurulun kararıyla Dil Encümeni kurulmuş ve Falih Rıfkı, Ruşen Eşref, Yakup Kadri, Mehmet Emin, Hüseyin Cahit gibi öncü isimler görev almıştır.³⁵ Encümen üyeleri 26 Haziran 1928’de ilk kez bir araya gelerek Alfabe ve

³² Ülkütaşır, *a.g.e.*, s.54.

³³ Tongul, *a.g.m.*, s.115.

³⁴ Kurt, *a.g.m.*, s.112.

³⁵ Cengiz Dönmez, “Atatürk ve Harf inkılâbı”, *Atatürk Araştırma Merkezi* (Mart 2011), C:27, No:79, s.48.

Gramer komisyonları oluşturmuşlardır.³⁶ Encümen tarafından yapılan ilk resmi açıklama ise yeni alfabenin oluşturulması için önerilerin incelenmeye başlandığına dairdir. Encümen öncelikle Latin alfabesi temeline dayanan Batı alfabelerini incelemiş, ardından o dönem Sovyetler Birliği'ne bağlı Türk devletlerinin oluşturduğu alfabeler incelenmiştir. Daha sonra Encümen tarafından 41 maddelik bir "Elifba Raporu" oluşturulmuştur.³⁷ Mustafa Kemal Paşa da bizzat çalışmalara katılmış yakından takip etmiştir. Onun da etkin çabaları ve desteğiyle kısa süre içerisinde Latin alfabesini temel alan yeni Türk alfabesi ortaya çıkmıştır.

Alfabenin kararlaştırılmasından sonra Mustafa Kemal Paşa 9 Ağustos 1928'de Sarayburnu'nda bir toplantı tertip etmiş ve burada yaptığı konuşmasıyla da İnkılâbı duyurmuştur.³⁸ Mustafa Kemal Paşa burada ilk olarak topluluk içerisinde birine yeni harflerle yazılmış bir kâğıdı uzatmış ve okumasını istemiştir. Falih Rıfki'nin aktardığına göre yazı okunamayınca Mustafa Kemal Paşa "Bu arkadaşımız hakiki Türk yazısını bilmediği için şaşırmıştır" diyerek kâğıdı Falih Rıfki'ye okutmuştur.³⁹ Sarayburnu'nda yeni harfler ilk kez tanıtıldıktan sonra öğretim süreci başlamıştır. Bu amaçla açılan kurslara da ilk olarak dönemin önde gelenlerinin katılımı sağlanarak, halkın teşvik edilmesine çalışılmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası üyeleri de bir araya gelerek bir toplantı yapmış ve her bölgede yeni harflerin öğretilmesi için dersaneler açılmasına karar vermişlerdir. Ardından 25-29 Ağustos 1928 tarihleri arasında Dolmabahçe'de milletvekillerine yeni harfler öğretilmiştir.⁴⁰ Mustafa Kemal Paşa ise 20 Eylül'e kadar sürecek olan yurt gezisine çıkarak kendisi halka hem alfabeyi tanıtmış hem de bizzat öğretmiştir.⁴¹ Mustafa Kemal Paşa'nın şehir şehir gezerek kara tahta karşısında dersler vermesinin tesiri epey büyük olmuş, bu sayede kısa sürede önemli bir mesafe alınabilmiştir. Ayrıca alfabe için bir marş bile yapılmıştır. Denemelerin olumlu sonuçlar vermesi üzerine de tam bir resmiyet kazanılabilmesi amacıyla yeni alfabenin kabulü

³⁶ Yasemin Doğaner, "Elifba'dan Alfabe: Yeni Türk Harfler", *Modern Türklük Araştırmaları* (2005), C:2, No:4, s.33.

³⁷ Ülkütaşır, *a.g.e.*, s.61.

³⁸ Ayşegül Şentürk, "Harf İnkılâbının Yapılışı ve Uygulanışında Basının Rolü", *S.D.Ü Sosyal Bilimler Dergisi* (2012), No:26, s.33.

³⁹ Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, Sena Matbaası, 1980, s.442.

⁴⁰ Cemal Avcı, "Harf İnkılâbı ve Millet Mektepleri", *Mediterranean Journal of Humanities: Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi* (2013), s.50.

⁴¹ Mehmet Kayıran, Mustafa Yahya Metintaş, "Latin Kökenli Yeni Türk Alfabesine Geçiş Süreci ve Millet Mektepleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Ağustos 2009), S.24, s.198.

meselesi meclise taşınmıştır. Böylece 1 Kasım 1928'de 1353 numaralı ve 11 maddelik kanunla Latin harflerine dayalı yeni Türk alfabesi kabul edilmiştir.⁴² Resmi Gazete'de de 3 Kasım 1928'de ilan edilerek yürürlüğe girmiştir.

Yeni Harflere Halkın Yaklaşımı

Öncelikli olarak halkın kısa sürede yeni harflere alışması ve benimsemesi amaç edinilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya döndükten sonra gezi boyunca yaşadığı süreci ve halktan aldığı tepkilerden oldukça memnun kalmıştır. Hatta bu memnuniyetini *"Yeni harflerin tatbikatını memleketin pek çok yerinde gördüm. Şehirlerde, köylerde, her yerde halk yeni harflerle okuyup yazmaya geçmiştir. Halk yeni yazının kolaylığından memnundur."* sözleriyle dile getirmiştir.⁴³ Ticaret Odası müdürü Muhsin Bey, yeni harflerin kısa sürede yerleşebilmesi için işletmeler ile yaptığı toplantıda yeni harfleri tanıtmış ve levhalarında kullanmaları konusunda fikir birliğini sağlamıştır.⁴⁴ Bu şekilde halkın yeni harfleri öğrenmesi ve benimsemesinin çok daha hızlanacağı düşünülmüştür. Ayrıca resmi dairelerde de yeni yazının bir an önce kullanıma geçmesi kararlaştırılmıştır. Ardından konuyu meclise taşıyan Mustafa Kemal Paşa, gerekli açıklamayı yaptıktan sonra kanun tasarısı yasalaşmıştır. Böylece Harf İnkılâbı resmen başlamıştır. Yeni harflerin öğretilmesi noktasında milletvekilleri de önemli katkılarda bulunmuşlardır. Vekiller kendi seçim bölgelerinde insanlara yeni harfleri tanıtarak sürece katkılar yapmışlardır.

Harflerin tanıtılması ve yerleşmesi için çalışmalar yapmak üzere kurulmuş olan Dil Encümenliği de bu doğrultuda kitapçıklar basarak dağıtımını sağlamaya başladı.⁴⁵ Encümen dışında Çocuk Esirgeme Kurumu, Kızılay gibi kuruluşlar da kitapçıklar dağıtma ve seminerler verme yoluyla halkı bilgilendirerek sürece dahil oldular. Milli Eğitim Bakanlığı ise yaygın eğitim yoluna başvurarak Millet Mektepleri'ni kurdu. Millet Mektepleri Talimatnamesi İsmet Paşa'nın mecliste yaptığı konuşma sonrası

⁴² Dönmez, a.g.m., s.55.

⁴³ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, T.T.K. Basımevi, 1991, s.590.

⁴⁴ Ufuk Atas, "Millet Mektepleri (1928-1935)," *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2003, s.54.

⁴⁵ Elif Asude Tunca, "Türk Harf Devriminin Halka Tanıtım Çalışmaları", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (Aralık 2006)*, C:2, No:2, s.116.

hazırlanmıştır.⁴⁶ 24 Kasım 1928’de de Resmi Gazete’de yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir.⁴⁷ Millet Mektepleri A ve B grubu olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Buna göre A grubu okula daha önce gitmemiş dolayısıyla okuma yazma bilmeyenlere, B grubu ise okuma yazma bilip yeni yazıyı öğrenecek vatandaşlar için açılmış okullardır.⁴⁸ Maarif Vekili Mustafa Necati Bey tarafından devlet görevlilerine talimatname gönderilerek Millet Mektepleri hakkında bilgiler verilmiş ve açılış gününe kadar hazırlıkların tamamlanması istenmiştir. 18 Aralık 1928’de İkdâm gazetesinde yeni harflerin halk tarafından benimsenmesi;

“Bu ayın ilk gününden beri Türk harflerinin istimaline dair olan kanunun tatbikine başlanıldı. Tereddütsüz söyleyebiliriz ki tam bir muvaffakiyet hasıl olmuştur... Vaktiyle hiç okuyup yazmak bilmeyenler bile yeni yazıyı heceliyorlar, hatta okuyorlar... Hele kanunu kabul ve talimatnamesi neşredilen (Millet Mektepleri) kursları vazifelerini ikmal edince- ki en çok dört aylık bir iştir- yeni şekillere sanki “kalı bela!., dan beri alışkan olacağız.” şeklinde ifade edilmişti.⁴⁹

Görülüyor ki yeni yazı harf tarafından kabul edilmiş hatta hızlıca öğrenilmeye başlanmıştır. Ertesi gün yine İkdâm’da çıkan bir yazıya göre Aralık ayı sonuna kadar dershanelerde sınavlar yapılacak ve kazananlar Millet Mektebi diploması alacak, kaybedenlerin ise eğitime alınacağı belirtilmiştir.⁵⁰ Takip eden günlerde de Akşam gazetesinin ek olarak yeni harflerden oluşan kitapçıklar ve lügat verdiği görülmektedir.⁵¹ Ayrıca Akşam gazetesinde bir de “Millet Mektepleri kıraat sütunu” adı altında bölümlere, kalın büyük puntolarla cümleler konularak halka okuma öğretmek amaçlanmıştır. 1 Aralık 1928 sonrası tüm gazete ve dergilerin, 1 Ocak 1929 itibarıyla de kitapların yeni harflerle yayınlanmasına karar verilmiştir. 2 Aralık’ta Cumhuriyet gazetesinde bu konu ele alınarak dün ilk defa yeni harflerle çıkan gazetelerin nasıl karşılandığı aktarılır.⁵² Haberde insanların yeni harfli gazetelere yoğun ilgi gösterdiği

⁴⁶ Fahri Kılıç, “Yeni Türk Alfabesinin Yaygın Eğitim Yoluyla Öğretilmesi, A.Ü. Atatürk Yolu Dergisi (Temmuz 2017), S.61, s.211.

⁴⁷ “Millet Mektebi Teşkilatına Dair”, Resmi Gazete, 24 Kasım 1928.

⁴⁸ Mihriban Kurt, “Millet Mektepleri”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2000, s.59

⁴⁹ Celal Nuri, “Harf İnkılabı Elde Edilen Neticeler”, İkdâm, 18 Aralık 1928, s.2.

⁵⁰ “Millet Mektepleri Açılıyor”, İkdâm, 19 Aralık 1928, s.1.

⁵¹ “Yeni Harflerimizle Neşredilen Yeni Programımızı İsteyiniz”, Akşam, 1 Ocak 1929, s.7.

⁵² Dönmez, a.g.m., s.64.

belirtilerek bu durumun inkılâbın başarıya ulaşacağına açık bir örnek olduğu vurgulanır. 1 Ocak 1929'da ise artık tüm yurttaki yeni harflere geçiş sağlanmıştır. Bu tarihte birlikte Millet Mektepleri de açılmıştır. Aslında bundan önce de Halk Dershaneleri yoluyla birtakım eğitimler verilmiştir.

Millet Mektepleri'nin yurt genelinde dağılışına bakıldığında zamanın %65'i köylerde geri kalanı ise şehirlerdeydi.⁵³ Buradan da anlaşılacağı üzere Harf İnkılâbı önemli oranda okuma yazmanın düşük olduğu bölgeleri hedeflemiştir. Bu bölgelerde yaşayanların okuma yazmayı öğrenmesi istenmiştir. Böylece çağdaş bireylerden oluşan bir ülkenin oluşturulması mümkün olabilecektir. Mustafa Kemal Paşa, Millet Mektepleri üzerine mecliste yaptığı konuşmasında “*Meclisinizin en büyük eseri olan, Türk harfleri, memleketin umumi hayatına, tamamen, tatbik olunmuştur. İlk müşkülât, milletin mefkure kuvveti ve medeniyete olan muhabbeti sayesinde kolaylıkla yenilmiştir.*” demiştir.⁵⁴ Sonraki yıllarda da mecliste Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncelerine benzer konuşmalar yapılmıştır.⁵⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere Harf İnkılâbı halk tarafından benimsenmiş ve uygulanmaya çalışılmıştır. İlerleyen yıllarda Millet Mektepleri'nin giderek bütçesinin kısıldığı görülmektedir. Buna bağlı olarak okul sayısında da düşüş olmuştur.⁵⁶ Düşüş üzerine eleştiriler de çoğalmıştır. Eleştirilerin büyük çoğunluğu Millet Mektepleri'ne ilk zamanlardaki önemin verilmediği, istenilene böyle ulaşmanın mümkün olmayacağı üzerinedir.⁵⁷ Daha sonra 1938 yılında Akşam gazetesinde çıkan bir yazıda, yeni harflerin yeterince öğrenilemediği eleştirilmektedir.⁵⁸ Ayrıca hala belli yerlerde eski harflerin kullanılmaya devam edildiği de eleştirilerde yer bulmaktadır.

Kitapçılar ve Basımevlerinin Harf İnkılâbına Yaklaşımı

Harf inkılâbı halk tarafından yoğun bir ilgiyle karşılanmış ve benimsenmiş olmasına rağmen bazı gruplar için sorun oluşturmuştur. Bu gruplardan ilk olarak ele alınması gerekenler kitapçılar ve basımevleridir. Maarif Vekaleti bu konuda bir rapor yayınlamıştır. Buna göre; yeni dönem başı Eylül 1928 itibariyle yeni harfler öğretilecek,

⁵³ Bilal N. Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, T.T.K., Ankara, 2008, s.242.

⁵⁴ *T.B.M.M. Z.C.*, D.3, C.13, s.3.

⁵⁵ *T.B.M.M. Z.C.*, D.3, C.19, s.106.

⁵⁶ Şimşir, *a.g.e.*, s.242.

⁵⁷ Erhan Kanbolat, “Harf Devrimi'nden Köy Enstitülerine Türkiye'de İlköğretim (1928-1940), *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2015, s.108.

⁵⁸ “Harf İnkılâbı Karşısında Kusurlarımız”, *Akşam*, 2 Aralık 1938, s.1.

1.sınıflara sadece yeni harfler ile eğitim verilecek, kitaplar yeni harflerle 2 ay içerisinde basılmış olacak, çocuklara özel olarak yeni harfli okuma kitapları basılacaktır.⁵⁹ Kitapçıların ellerinde büyük oranda önceki dönemde basılmış olan eserler bulunmaktaydı. Ayrıca bazı kitapçılar okullara ders kitapları temin etmektedir. Fakat çıkan kanuna göre artık okullarda da yeni harfli kitaplarla eğitim sağlanacaktır. Kitapçılar ise kanunun çıkmasından çok daha önce kitapları matbaalarda bastırmışlardır. Yazarların, basımevlerinin ücretleri de ödenmiştir. Ellerindeki kitapların okullar tarafından kullanılmayacak olması sebebiyle hem yaptıkları masraf boşa gidecek hem de okullar ile irtibatlarını kaybetme noktasına geleceklerdir. Böylece pek çok kitapçının sermayesi neredeyse sıfıra inecektir. Ayrıca kitapçıların okul kitabı yayınlama hakkı ellerinden alınırsa basımevleri de bundan etkilenecektir. Bu sebeple raporlar hazırlayıp gazetelere demeçler vereceklerdir.⁶⁰ Bu şekilde kamuoyu oluşturarak seslerini duyurmaya çalışacaklardır.

Kitapçılar ve basımevleri yeni duruma nasıl hazır hale gelecekleri konusunda da sorunlar yaşamışlardır. Basımevlerindeki makinelerin harflerinin yenilenmesi ve makinelerin düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak tüm bunların belli bir maddi yükü bulunmaktaydı. Ve şu an için öngörülen sürede tüm hazırlıkların tamamlanması kolay bir iş değildir. Bu sebeple kitapçılar hükümet ile ortak bir noktada anlaşmak için hareket etmeye başlamışlardır. Ancak hükümetin bir kısım kitapları devlet matbaasında basmaya başlaması, kitapçılar için başka bir olumsuzluk olarak ortaya çıkmıştır. Kitapçılar Harf İnkılâbını büyük bir adım olarak görmüş ve desteklemişlerdir. Uzun vadede kendi yararlarına da olacağına inanmışlardır. Ancak yaşanan kritik süreçte devletten gereken ölçüde destek görememekten şikâyet ediyorlardı. Ayrıca hükümet tarafından çıkarılan “Tek Kitap Kanunu” ile birlikte tüm okullarda tek tip kitapların okutulmasına karar verilmiş ve kitapların basım işi de özel yayınevlerinden alınmıştır.⁶¹

⁵⁹ Nurhan Kabakulak, “Yazı Değişikliği Karşısında Basımevlerinin Kamuoyu Oluşturma Çabalarının Günlük Basına Yansıması (1928-1933)”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2016, s.16.

⁶⁰ Niyazi Çiçek, Nurhan Kabakulak, “Harf Devriminin İstanbul Kitapçılarına Ekonomik Etkileri”, *Türkiyat Mecmuası* (2017), C:27, No:1, s.125.

⁶¹ Kabakulak, a.g.m., s.51.

1 Nisan 1929'da Hakimiyet-i Milliye'de çıkan bir habere göre Kitapçılar Cemiyeti Reisi Sudi ve üye Ahmet Halit Bey Ankara'ya görüşmeler için yollanmıştır.⁶² Maarif Vekili Vasıf Bey ile görüşmeler sonucunda ondan bu konuda destek verileceğine dair söz almayı da başarmışlardır. Bazı eserler için de kitapçılara telif hakkı vererek zararlarını önlemeye çalışacaklardır. Daha sonra hükümet maddi yardım yapamamışsa da bazı kitaplar konusunda anlaşma sağlanmış ve bankaların kitapçılara kredi vermesi için aracı da olunmuştur.⁶³ Takip eden günlerde de İş Bankası ve Ziraat Bankası tarafından kitapçılara kredi açılmaya başlanmıştır.⁶⁴ Birtakım ders kitaplarının basımı için hükümet tarafından bir toplantı tertip edilmiş ve yayınevleri davet edilmiştir.⁶⁵ Fakat açılan krediler dahi kitapçıları istenilen noktaya taşıyamamıştır. Bir süre daha kitapçılar yaşadıkları krizi atlatmak için direnmiş, daha sonra 1931 yılında bazı kitapçılar birleşerek ortak olarak yollarına devam etmişlerdir.⁶⁶ 1930'lu yıllarla birlikte kitapçıların refah düzeylerinin inkılâbın ilk yıllarına nazaran gittikçe arttığı görülmektedir. Bunun sebebi; halkın yeni harflere iyice alışması ve kitapçıların da yeni basılan kitaplar üzerinden düzenli gelir elde etmesidir.

Gazetelerin Harf İnkılâbına Yaklaşımı

Dönemin şartları içerisinde değerlendirildiğinde gazetelerin en önemli kitle iletişim aracı olduğu görülmektedir. Gazeteler de kitapçılara benzer bir süreç geçirmişlerdir. Ancak kitapçılardan farklı olarak devletten daha somut yardımlar görebilmişlerdir İlk olarak Milliyet gazetesi yeni harflerle 2 haberi sayfasında yayınlamış ve ardından alfabeyi öğretmek üzere yayınlar yapmaya başlamıştır.⁶⁷ Ayrıca Zeki Bey tarafından bestelenmiş olan Alfabe Marşının da yayınlandığı görülmektedir.⁶⁸ Bazı gazetelerin sayfalarında halkı teşvik edebilmek amacıyla yeni harflerle yazılmış hikayeler de yayınlanmıştır. Birtakım gazetelerin yeni harflere geçiş için son gün olan 1 Aralık 1928'den önce yayınlarını yeni harflere göre yaptıkları da görülmektedir. Bunlardan en önemlisi Hakimiyet-i Milliye'dir.

⁶² "İstanbul Kitapçıları Hükümete Bazı Ricalarda Bulundu", *Hakimiyet-i Milliye*, 1 Nisan 1929, s.2.

⁶³ Çiçek, Kabakulak, a.g.m., s.133.

⁶⁴ "Zarar Gören Kitapçılara Kredi Açılıyor", *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1929, s.2.

⁶⁵ "Mektep Kitaplarının Tabı Münakaşası", *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1929, s.5.

⁶⁶ "Kitapçılar Limitet Şirketi Resmen Teşekkül etmiştir", *Hakimiyet-i Milliye*, 24 Nisan 1931, s.5.

⁶⁷ Ayla Acar, "Türkiye'de Latin Alfabesine Geçiş Süreci ve Gazeteler" *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (Aralık 2017), C:1, No:41, s.8.

⁶⁸ "Riyaseticumhur Orkestra şefi zeki B. tarafından Reiscumhur Hz.nin Emir ve Arzuları üzerine tanzim olunan harfler marşı", *Hakimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1928, s.1.

Çünkü Hakimiyet-i Milliye hükümetin sözcüsü konumunda olması sebebiyle desteklenmiştir.⁶⁹ Fakat diğer gazeteler için durum böyle değildir. Gazeteler büyük bir rekabet içerisindeydiler ve yeni harflere henüz halk alışmamışken yayınlarını değiştirmek istememişlerdir. Bu noktada her biri yeni harflerle ilk yayını bir başka gazetenin yapmasını beklemişlerdir. Gazetelere verilen sürenin dolduğu gün olan 1 Aralık'ta İktidam gazetesinde İsmet İnönü'nün gazeteler için yeni harflerle yapılacak yayın dönemini kutlayan ve onları bu yeni dönemin bayraktarları olarak gören yazısı yayınlanmıştır.⁷⁰ Böylece bu tarihten itibaren tüm gazeteler yeni harflerle yayın yapmaya mecbur olmuştur.

Gazeteler hükümetin attığı adımları hızlıca halka ulaştıracak köprü görevi de görmüşlerdir. Ve Harf İnkılâbını destekleyici içerikler üremişlerdir. Bazı gazetelerde henüz sürecin başında değerlendirmeler dahi yayınlanmıştır. Örneğin İktidam'da "Harf İnkılabı elde edilen neticeler" başlığıyla yeni harflere yoğun ilginin olduğu ve kısa sürede istenilen seviyeye gelineceği belirtilmiştir.⁷¹ Hükümet tarafından halka eğitim vermek amacıyla Millet Mektepleri açılmasına karar verildiğinde de tüm gelişmeleri sürekli olarak sayfalarına taşımışlardır.⁷² Bu noktada diyebiliriz ki genel olarak basın tarafından Harf İnkılâbı destek bulmuştur. Ancak gazetelerin de çekinceleri ve istekleri olduğu da görülmektedir. Gazeteler yeni harfleri halkın henüz benimseyemeyeceği bu sebeple de tirajlarının düşeceğini düşünerek ihtiyatlı davranmaya da çalışmışlardır. Yeni harflerle yayın yapılmasının zorunlu olduğu 1 Aralık günü itibariyle de gazetelerin satışlarında önemli bir düşüş olduğu görülmüştür. Bu durum üzerine gazeteler ve dergiler tarafından devletten belirli miktarlarda yardım payı istenmiştir.⁷³ Hükümet ise ilk etapta istenen meblağın bir kısmını verebilmiştir.

Hükümetten istenen yardımın sadece bir kısmını alabilen gazeteler satışlardaki düşüşü engelleyebilmek için birtakım yollar izlemeye mecbur kalmışlardır. Bu noktada atılan ilk adım, gazete abonelikleri ve günlük ücretlerin düşürülmesidir.⁷⁴ Bu şekilde belli miktarda gazete satmaya devam ederek alıcı miktarının azalmaması sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece uzun vadede halk yeni harfleri içselleştirdikten sonra okuyucu

⁶⁹ Şimşir, a.g.e., s.225.

⁷⁰ İsmet İnönü, "Türk gazetecilerinin bayraktarlığı kutlu olsun!", *İktidam*, 1 Aralık 1928, s.1.

⁷¹ Celal Nuri, "Harf İnkılâbı Elde Edilen Neticeler", *İktidam*, 18 Aralık 1928, s.2.

⁷² "Millet Mektepleri Açılıyor", *İktidam*, 19 Aralık 1928, s.1.

⁷³ Tablo için bkz. Şimşir, a.g.e., s.227.

⁷⁴ Acar, a.g.m., s.10.

oranının düşmesi engellenmiş olacaktır. Ücretlerin düşürülmesinin dışında çeşitli anketler yapılmaya çalışılmış ve ödüller de verilmiştir. Gazetelerin durumunu yakından takip eden dönemin milletvekillerinden Hakkı Tarık Bey, basının kalkınmasını sağlayabilmek için meclise bir kanun teklifi vermiştir.⁷⁵ Kanun teklifinin mecliste onaylanması üzerine de ödemelerin neye göre yapılacağı belirlenmiştir. Buna göre gazetelere yapılacak ödemeler sayfa yapısı ve basımda kullanılan makinelere göre sınıflandırılmıştır.⁷⁶ Ayrıca gazetelere 3 yıl süreyle ödemeler yapılmasına karar verilmiştir.⁷⁷

Primlerin verilmeye başlanmasından sonraki yıl mecliste bazı vekiller tarafından gazetelerin zarar etmediği aksine yeni harfler ile okumanın daha kolay olması sebebiyle satışların artacağı öne sürülmüştür.⁷⁸ Bu sebeple verilen ödeneğin kesilmesi istenmiştir. Fakat vekillerin çoğu primlerin verilmesine devam edilmesini istemiştir. Muhtemelen hükümet tarafından gazetelere, basım evlerine göre daha yapıcı davranılmasının sebebi; basının yeni harflerin halk arasında yaygınlaşmasında daha önemli bir rol oynayabileceğine inanılmasıdır. Gazetelerin hükümet eliyle desteklenmesiyle beraber daha rahat bir duruma eriştikleri de görülmektedir.

Sonuç

Türklerin uzun yıllar boyunca yayıldıkları bölgelere oranla birbirinden çok farklı diller kullandığı görülmektedir. Ancak yakın tarihimize en çok etki eden durum, İslamiyet'in kabulüyle birlikte Arap temelli bir alfabeye de geçilmiş olmasıdır. Osmanlı Devleti de bu alfabeyi yıkılışına dek kullanmıştır. Fakat alfabenin Türkçe üzerindeki etkileri pek çok çevre tarafından önemli oranda tartışma konusu yapılmıştır. Bu noktada tartışmalara paralel olarak bazı uygulamaların denendiği de görülmektedir. Ancak hiçbir denemeden bir sonuç alınamamıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra da tartışmalar son bulmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti de belli bir süre Arap alfabesini kullanmaya devam etmiştir. Henüz Cumhuriyet ilan edilmemişken İzmir'de yapılan İktisat Kongresinde bazı delegeler Latin esaslı bir alfabeye geçilmesini önermişlerdir. Fakat Başkan Kazım Karabekir Paşa'nın öneriyi okutmaması hala fikir birliğinin oluşmamış olduğuna örnektir. Fakat Mustafa Kemal Paşa dahil olmak üzere önde gelen

⁷⁵ T.B.M.M. Z.C., D.3, C.17, s.17.

⁷⁶ T.B.M.M. Z.C., D.3, C.17, s.19.

⁷⁷ T.B.M.M. Z.C., D.3, C.17, s.71.

⁷⁸ T.B.M.M. Z.C., D.4, C.3, s.109.

bazı isimler artık bu alfabenin değiştirilmesi gerektiğine inanmışlardır. Ve bu sebeple yeni bir alfabe tasarlanmasına karar verilmiştir. Böylece Latin esaslı yeni Türk alfabesine geçilmiştir.

Yeni alfabenin yaygınlaştırılması için önemli adımlar atılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın halka ilk duyuruyu Sarayburnu'nda yapması itibariyle de tam bir seferberlik başlamıştır. Bu noktada Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat "Başöğretmen" sıfatıyla işleri yakından takip etmesi halk nezdinde çok olumlu geri dönüşler alınmasını sağlamıştır. Bu bağlamda Millet Mektepleri önemli bir yer tutmaktadır. İnkılâba resmi ve özel kurumlar da destek vermişlerdir. Milletvekillerinin de kendi bölgelerinde birtakım faaliyetlerde bulunmaları olumlu olarak yansımıştır. Daha sonra Millet Mektepleri'nin oluşturulması ile yaygın eğitime geçilmiştir. Millet Mektepleri halka en uygun şartlarda eğitim vermiş ve kısa sürede birçok kişiye yeni harfleri öğretmiştir. Yeni harflerin uygulanmaya konmasıyla birlikte bazı kurumların sorunlar yaşadığı da görülmektedir. Gazete, kitapçı ve basımevlerinin süreci desteklemelerine rağmen ister istemez etkilenmeleri üzerine belirli adımlar da atılmaya çalışılmıştır. Kitapçıların eski harflerle basılmış kitapların ellerinde kalması ve mektep kitaplarını hazırlayacak sermayeyi bir anda bulamayışları ekonomilerini önemli ölçüde etkilemiştir. Basımevleri de matbaalarını yenilemek mecburiyetinde kalmıştır.

Bu noktada devletin önceleri yapıcı adımlar atmaması üzerine Kitapçılar ve Basımevleri destek aramaya çalışarak seslerini duyurmak istemişlerdir. Daha sonra kendi aralarında seçtikleri temsilcilerini de Ankara'ya iletişim kurabilmek amacıyla göndermişlerdir. Hükümet kitapçılara maddi yardım yapamamışsa da kredi vermesi için bankalarla anlaşarak aracı olmuş ve bazı mektep kitaplarının da yayım hakkını kitapçılara, basımını da basımevlerine vermişlerdir. Takip eden yıllarda bazı kitapçılar birleşerek ortak olarak yola devam etmişlerdir. Yeni harflerin halk tarafından iyice benimsenmesi üzerine de kitapçılar için uygun ekonomik koşullar oluşmaya başlamıştır. Gazeteler için de benzer bir süreç işlemiştir. Ancak gazeteler kitapçılara nazaran daha somut bir yardım alabilmişlerdir. Gazetelerin arasındaki büyük rekabet bu dönemde daha ciddi bir boyut almıştır. Çünkü her biri bir diğerinden daha önce yeni harflerle yayın yapmasını beklemiştir. Böylece okuyucu kaybetmemek hedeflenmiştir. Bazı gazeteler ise abonelik ve günlük ücretlerini düşürerek okuyucularını kendi bünyesinde tutmayı

amaçlamıştır. Ayrıca belirli sütunlarda yeni harflerle yayınlar yapıp okuyucularına alfabeyi öğretmeye de çalışmışlardır.

Mecliste Hakkı Tarık Bey'in basının kalkınmasını sağlayabilmek için meclise bir kanun teklifi vermiştir. Kanun teklifinin onaylanması sonrasında ise gazetelere yapılacak ödemeler sayfa yapısı ve basımda kullanılan makinelere göre sınıflandırılmıştır. Ayrıca gazetelere 3 yıl süreyle ödemeler yapılmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte gazetelerin daha rahat bir konuma erişmeleri sağlanmıştır. Hükümetin gazetelere diğer kurumlara olduğundan daha yapıcı davranmasının sebebi ise halk ile daha yakın ilişkide olmalarından ötürüdür. Böylece İnkılâp sürecinde belirgin bir rol üstlenmeleri beklenmiştir.

Kaynakça

Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 3, C.13.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 3, C.17.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 3, C.19.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 4, C.3.

Sürelî Yayınlar

“Harf İnkılâbı Karşısında Kusurlarımız”, *Akşam*, 2 Aralık 1938.

“İzmir İktisat Kongresinde Harfler Meselesi” *İçtihad*, 1 Temmuz 1923.

“İstanbul Kitapçıları Hükümete Bazı Ricalarda Bulundu”, *Hakimiyet-i Milliye*, 1 Nisan 1929.

“Kitapçılar Limitet Şirketi Resmen Teşekkül etmiştir”, *Hakimiyet-i Milliye*, 24 Nisan 1931.

“Mektep Kitaplarının Tabı Münakaşası”, *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1929.

“Millet Mektepleri Açılıyor”, *İkdam*, 19 Aralık 1928.

“Millet Mektebi Teşkilatına Dair”, *Resmi Gazete*, 24 Kasım 1928.

“Riyaseticumhur Orkestra şefi zeki B. tarafından Reiscicumhur Hz.nin Emir ve Arzûları üzerine tanzim olunan harfler marşı”, *Hakimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1928.

“Yeni Harflerimizle Neşredilen Yeni Programımızı İsteyiniz”, *Akşam*, 1 Ocak 1929.

“Zarar Gören Kitapçılara Kredi Açılıyor”, *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1929.

Celal Nuri, “Harf İnkılâbı Elde Edilen Neticeler”, *İkdam*, 18 Aralık 1928.

İsmail Hakkı, “İnsafa Davet”, *Yeni Yazı*, 12 Cemâziye'l-âhir 1332.

İsmet Paşa, “Türk gazetecilerinin bayraktarlığı kutlu olsun!”, *İkdam*, 1 Aralık 1928.

Kazım Karabekir, “Latin Harfini Kabul Edemeyiz”, *Hakimiyet-i Milliye*, 5 Mart 1923.

Namık Ekrem, “Arz-ı Teşekkür”, *Yeni Yazı*, 14 Cemâziye'l-evvel 1332.

Şefkati, “Yeni Yazıyı Kabul Edenler”, *Yeni Yazı*, Cemâziye'l-evvel 1332.

Yeni Yazı, 14 Cemâziye'l-evvel 1332.

Telif Eserler

ATAY, Falih Rıfki, *Çankaya*, Sena Matbaası, 1980.

BERKES, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Y.K.Y., İstanbul, 2017.

ŞİMŞİR, N. Bilal, *Türk Yazı Devrimi*, T.T.K., Ankara, 2008.

ÜLKÜTAŞIR, Şakir, *Atatürk ve Harf Devrimi*, T.D.K., Ankara, 2009.

Makaleler

ACAR, Ayla, “Türkiye’de Latin Alfabesine Geçiş Süreci ve Gazeteler” *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (Aralık 2017), C:1, No:41.

AKÇAY, Yusuf, “Osmanlı Dönemi Alfabe Tartışmaları Bağlamında Dr. İsmail Hakkı Bey ve Islah-ı Huruf Cemiyeti”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi* (Nisan 2007).

AVCI, Cemal, “Harf İnkılâbı ve Millet Mektepleri”, *Mediterranean Journal of Humanities: Akdeniz İnsanı Bilimler Dergisi* (2013).

ÇİÇEK, Niyazi, Kabakulak, Nurhan, “Harf Devriminin İstanbul Kitapçılarına Ekonomik Etkileri”, *Türkiyat Mecmuası* (2017), C:27, No:1.

DİLAÇAR, Agop, “Türk yazısının geçirdiği evreler”, *B.T.T.D.* (1985).

DOĞANER, Yasemin, “Elifba’dan Alfabe: Yeni Türk Harfler”, *Modern Türklük Araştırmaları* (2005), C:2, No:4.

DÖNMEZ, Cengiz, “Atatürk ve Harf inkılâbı”, *Atatürk Araştırma Merkezi* (Mart 2011), C:27, No:79.

KAYIRAN, Mehmet, METİNTAŞ, Mustafa Yahya, “Latin Kökenli Yeni Türk Alfabesine Geçiş Süreci ve Millet Mektepleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Ağustos 2009), S.24.

KILIÇ, Fahri, “Yeni Türk Alfabesinin Yaygın Eğitim Yoluyla Öğretilmesi, *A.Ü. Atatürk Yolu Dergisi* (Temmuz 2017), S.61.

KURT, Hanifi, “Harf Değişikliği ve Basının Yeni Harflere Geçerken Takındığı Tutum”, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (2013), No:19.

GÜMÜŞSOY, Emine “Tanzimat’tan Sonra Halk Eğitimi İçin Kurulan İki Cemiyet: Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye ve Cemiyet-i Tedrisiye- i İslamiye”, *ESOGÜ Sosyal Bilimler Dergisi* (2006), C: 8, No:2.

SARI, Muhammed, GEDİK, Muhammed, “Türkiye’de Harf Devrimi Öncesinde Basına Yansıyan Görüşler” *Turkish Studies* (2014), C.9, No:7.

ŞENTÜRK, Ayşegül, “Harf İnkılâbının Yapılışı ve Uygulanışında Basının Rolü”, *S.D.Ü Sosyal Bilimler Dergisi* (2012), No:26.

TONGUL, Neriman, “Türk Harf İnkılâbı”, *A.Ü. Atatürk Yolu Dergisi* (Kasım 2004), No: 33-34.

TUNCA, Elif Asude “Türk Harf Devriminin Halka Tanıtım Çalışmaları”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (Aralık 2006), C:2, No:2.

Tezler

ATAŞ, Ufuk, “Millet Mektepleri (1928-1935),” *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2003.

GÖKDÜL, Ali, “Harf Devrimi’nin Bürokrasiye Yansımaları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2010.

KABAKULAK, Nurhan, “Yazı Değişikliği Karşısında Basım Evlerinin Kamuoyu Oluşturma Çabalarının Günlük Basına Yansıması (1928-1933), *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2016.

KANBOLAT, Erhan, “Harf Devrimi’nden Köy Enstitülerine Türkiye’de İlköğretim (1928-1940), *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2015.

KATIRCI, Abdullah, “Harf Devrimine Yönelik Çalışmalar, Devrimin Gerçekleşmesi ve Uygulanışı”, *Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2004.

KURT, Mihriban, “*Millet Mektepleri*”, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2000.

ÖZDOĞAN, Mehmet,” *Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)*, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2014.

YENİŞAN, Ayça, “Tarih Boyutu İçinde Alfabe Sorunu ve Türk Devrimi (1839 – 1929)”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2005.